

Oddíl 1:

Relaxační techniky a zvládání emocí (nejen pro děti s ADHD)

Obecná doporučení

Fyzická cvičení, při kterých si děti odpočnou, jsou důležitou součástí denního programu mateřské školy (jakož i běžnou součástí psychohygieny každého z nás). Prostřednictvím uvolnění svalového napětí totiž přispíváme i k uvolnění napětí psychického. Každé dítě, které přichází do mateřské školy, se vyrovnává s novým prostředím a přítomností většího kolektivu. Relaxace je přínosná pro všechny, protože pomáhá snižovat napětí a stres. Už v předškolním věku je jako doplněk odpoledního spánku vhodné děti začít učit techniky, jak uvolňovat napětí, nervozitu, ventilovat agresivitu a poznávat svoje tělo i emoce.¹

Co relaxační techniky dětem přinesou?

- uvolnění, odpočinek a uklidnění
- podporují lepší soustředění, paměť a myšlení
- adaptují se na krizové a stresující životní situace, které je potkají
- rozvoj motoriky a tělesné koordinace, poznávání vlastního těla a napodobování věcí a činností
- rozvoj sebeovládání
- rozšíření slovní zásoby popisující části těla umožní lépe popsat, co dělají a jak se cítí
- příznivý vliv na poruchy řeči
- ovlivňují afektivitu a agresivitu²

Kdy a jak často relaxační cviky zařazovat?

Doporučuje se je zařazovat brzy

odpoledne, ve chvílích bezprostředně po obědě, ale je možné je využít také ráno. Slouží jako příprava na jakoukoliv další činnost. Je možné je zařadit kdykoliv, kdy vidíme, že u dětí klesá soustředěnost z důvodu únavy, jsou napjaté, perou se, jsou agresivní. Pokud chceme, aby byla relaxace účinná, je potřeba ji zařadit do běžného denního řádu. Jakmile si děti relaxační techniku osvojí, můžeme ji pak použít pro okamžité uklidnění dětí v situaci, kdy se mají seřadit, chystají se ven apod.³

Jak dlouho cvičit? Začínáme jen s pár minutami relaxačních cvičení, nenutíme děti relaxovat zpočátku více než 10 minut, protože by to mohlo mít opačný účinek. Cvičení přizpůsobíme podle temperamentu a věku dětí tak, aby jim vyhovovalo. V průběhu školního roku můžeme délku cvičení prodlužovat. Jakmile u dětí zaregistrujeme známky napětí, je lepší cvičení ukončit a zkusit jiné.⁴

Jaká jsou specifika u dětí s ADHD? Nervová soustava dětí s ADHD je vystavená většímu náporu vlivem jejich syndromu i prožíváním zátěžových situací v kolektivu. Relaxační techniky u těchto dětí přispívají k tlumení zvýšené aktivity. Volíme pro ně hlavně jednodušší techniky zaměřené na uvolnění a odpočinek a ctíme zásadu „krátce a častěji“. Ze začátku je provádíme pouze pár minut, postupně prodlužujeme na 5 až 10 minut.⁵

Co se nemusí podařit? Nácvik relaxačních technik (zvláště u dětí s ADHD) bývá náročný a dlouhodobý. Nemůžeme počítat s tím, že děti budou hned od začátku

¹ Guillaud 2015, Žáčková a Jucovičová 2008

² Tamtéž

³ Tamtéž

⁴ Tamtéž

⁵ Žáčková a Jucovičová 2008

nácviku tiché a klidné. Když se nenecháme odradit prvotními neúspěchy, neztratíme nadšení a přesvědčení a budeme relaxační cvičení zařazovat do pravidelné denní rutiny, děti si postupem času zvyknou a cvičení začnou přinášet chtěné výsledky. Můžete se domluvit i na spolupráci s rodiči, aby s dětmi trénovali cvičení doma.⁶

Nic není špatné! Nekritizujeme děti za nedokonale provedená cvičení, oceňujeme snahu a malé pokroky. Děti ke cvičení nenutíme, ale jemně, pozvolně a pravidelně je zařazujeme do denního režimu. Používáme klidný vyrovnaný hlas spíše než direktivní příkazy, používáme nabídnutí pomoci stylem „zkusíme to spolu“.⁷

Cvičení jsou přínosná i pro vás. Vy, jako učitelé, se cvičení sami aktivně účastníte a relaxační účinek tak mají i na vás. Důležité je, abyste cvičení sami zvládali, proto si je předem vyzkoušejte a to, co sami nesvedete, po dětech rovněž nechtějte. Pokyny zadávejte plurálem, ve stylu „teď uděláme“. Jako cvičitelé buďte pro děti vzorem – snažte se být klidní, vyrovnaní a mít chuť do cvičení.⁸

V následujícím oddílu pracovních listů přinášíme návody na hravá relaxační cvičení, techniky na uvolnění agresivity a zvládání krizových situací u dětí, které mají sklony k afektivnímu chování. Všechny popsané je možné provádět ve třídě a nevyžadují zvláštní pomůcky. Upravte si délku jejich trvání podle individuálních potřeb dětí. Cvičení je možné doplnit klidnou relaxační hudbou, je taky dobré, aby při nich děti nebyly vystaveny hluku třeba z vedlejší třídy. Jako vhodná relaxace může sloužit i jóga

pro děti, na kterou dáváme odkazy do užitečných zdrojů na konci tohoto oddílu pracovních listů.

Další užitečné odkazy:

Jóga pro děti s ADHD – video v angličtině: <https://www.youtube.com/watch?v=Su9i7TYnZ68>

Jóga s Kristy – e-book s ucelenými lekcemi jógy pro děti (cena 1900,- Kč), ale i odkazy na jednotlivé lekce zdarma ke shlédnutí na YouTube: <https://jogaskristy.cz/>

Poradenská služba, blog, nabídka skupinových programů a kurzů zaměřených na děti s ADHD, provozuje Centrum pro rodinu a sociální péči (CRSP) v Brně. <https://www.neklidne-deti.cz/>

Projekt Hyperka na komplexní pomoc a podpora služby určené dětem s ADHD, provozuje Národní institut pro děti a rodinu: <http://www.hyperka.eu/>

Informační web o ADHD, obsahuje i rady pro pedagogy: <https://www.a dehade.cz/>

⁶ Tamtéž

⁷ Žáčková a Jucovičová 2008

⁸ Guillaud 2015, Žáčková a Jucovičová 2008

Oddíl 1:

Relaxační techniky a zvládání emocí (nejen pro děti s ADHD)

Spící domeček⁹

Cíl cvičení: Zklidnění se a soustředění na jednotlivé části těla.

Načasování a délka trvání: Kdykoliv během dne, před jinými společnými činnostmi, asi 10 minut.

Čím začít: Děti sedí v kruhu/půlkruhu na zemi nebo na židličkách.

Postup:

Posadíme se doprostřed kruhu nebo půlkruhu tak, aby na nás děti viděly. Vyprávíme klidně a potichu příběh o domečku a předvádíme přitom pohyby, které po nás děti budou opakovat. Po každém pohybu uděláme krátkou pauzu.

Projdeme se naším domečkem. – Rukou obkroužíme obličej.

Zavřeme dveře do kuchyně. – Položíme si ruku na pusku.

Zavřeme dveře do jídelny. – Jemně stiskneme prsty nos.

Zavřeme dveře do koupelny. – Zavřeme jedno oko a přikryjeme dlaní.

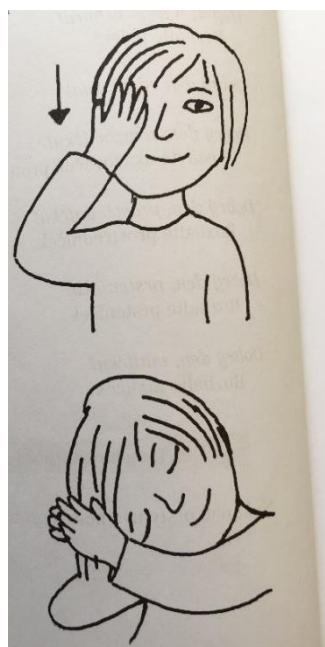
Zavřeme dveře do pokojíčku. – Zavřeme druhé oko a přikryjeme druhou dlaní.

A už spíme. – Dlaně přitiskneme k sobě a položíme si je pod hlavu, jako když spíme na polštáři, oči máme zavřené. Říkáme dětem, aby se soustředily na to, jak mají těžkou hlavu a podpíraly si ji rukama.

Vydržíme chvíli potichu, jakmile uvidíme u dětí neklid, pokračujeme ve cvičení.

Pořád ještě spíme. – Hlavu nakloníme na opačnou stranu a opět podepřeme dlaněmi.

Ted' se pomalu probouzíme, protáhneme se, zíváme. – Ruce protahujeme nejdříve každou zvlášť, poté propleteme prsty rukou (pomůžeme dětem, které si neví rady) a natáhneme je dopředu a poté nad sebe. Doširoka zíváme klidně i se zvukovým doprovodem, abychom uvolnili veškeré napětí.

10

⁹ Guillaud 2015

¹⁰ Zdroj obrázku: Guillaud 2015, s. 14

Oddíl 1:

Relaxační techniky a zvládání emocí (nejen pro děti s ADHD)

Budíček¹¹

Cíl cvičení: Procvičit dýchání, základy vlastní masáže, rozšířit slovní zásobu týkající se částí těla.

Načasování a délka trvání: Pro děti, které se zvládnou soustředit, můžeme zařadit jako pokračování hry Spící domeček, nebo samostatně po příchodu do školky, jako přípravu na další činnosti, 10 minut.

Čím začít: Děti sedí v kruhu/půlkruhu na zemi nebo na židličkách. Požádáme je o sundání sponek a gumíček z vlasů, brýlí apod., pokud samy chtějí.

Postup:

Posadíme se doprostřed kroužku nebo půlkruhu tak, aby na nás děti viděly. Po celou dobu děti motivujeme k tomu, aby nás napodobovaly, gestikulujeme a povzbuzujeme.

Cítím, jak tu krásně voní kakao, které nám maminka nebo tatínek ráno uvařili. – Několikrát se zhluboka nadechneme nosem.

Ale je moc horké, musíme ho pofoukat. – Ruce dáme tak, jako když před ústy držíme hrneček, a několikrát do něj zafoukáme.

Už vychladlo, můžeme se napít! – Děláme, jako když pijeme velkými doušky, poté nakonec nahlas vydechneme pusou *aaaaa*, děti to dělají obvykle zcela spontánně.

Ted' jdeme do koupelny. – Pomocí prstů na ruce naznačíme chůzi.

Umyjeme si vlásy. – Promasírujeme si kůži na hlavě.

Umyjeme si obličej. – Dlaně si suneme po obličeji až k bradě a krku.

Umyjeme si krk. – Střídavě jednou a druhou dlaní jezdíme několikrát po každé straně krku.

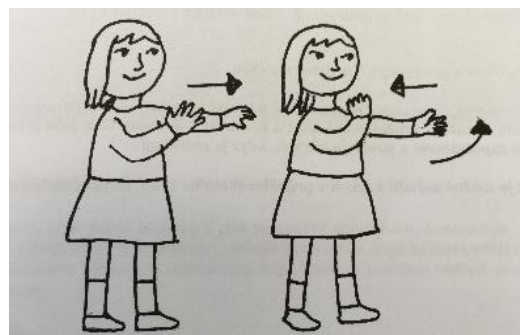
Umyjeme si záda a břicho. – Provádíme krouživé pohyby na břiše a zádech.

Umyjeme si ruce. – Natáhneme paži dopředu dlaní dolů a dlaní druhé ruky jezdíme od ramena až ke konečkům prstů, poté opakujeme na opačné straně.

Umyjeme si nohy. – Položíme si ruce na stehna a přejíždíme dlaněmi až dolů ke kotníkům a na chodidla (podobně můžeme zařadit jakoukoliv další část těla, nebo naopak cvičení zkrátit).

Ted' se opláchneme sprchou. – Ruku zvedneme nad hlavu a napodobujeme zvuk tekoucí sprchy ššššš, rukama klesáme podél celého těla několikrát za sebou.

Zapomněli jsme na ručník, musíme ze sebe vodu oklepat! – Protřepáváme nejdříve ruce, jednu po druhé, poté protřepáváme nohy jednu po druhé, zatřepeme hlavou a celým tělem.

12

¹¹ Guillaud 2015

¹² Zdroj obrázku: Guillaud 2015, s. 17

Oddíl 1:

Relaxační techniky a zvládání emocí (nejen pro děti s ADHD)

Noviny

Cíl cvičení: Ventilovat agresivitu a napětí způsobené vnějšími podněty.

Načasování a délka trvání: Systematicky brzy odpoledne nebo když zaznamenáme mezi dětmi napjatou atmosféru, asi 15-20 minut.

Čím začít: Požádáme děti, aby z domu donesly noviny, a připravíme si větší krabici, kterou použijeme jako odpadkový koš. Děti posadíme do kroužku okolo krabice, kolem sebe mají rozložené noviny.

Postup:

Do ruky vezmeme list novin, ukážeme ho dětem a vysvětlíme, že noviny představují všechno, co nám vadí a co nás naštvalo – třeba kamarád, který nám vzal hračku, počmáral výkres nebo déšť, kvůli kterému nemůžeme ven na zahradu apod. Využijeme této chvíle a s dětmi mluvíme o situacích, které je stresovaly a zážitcích, které se jim nelíbily.

Tady ty noviny představují, jak mi kamarád počmáral můj výkres!

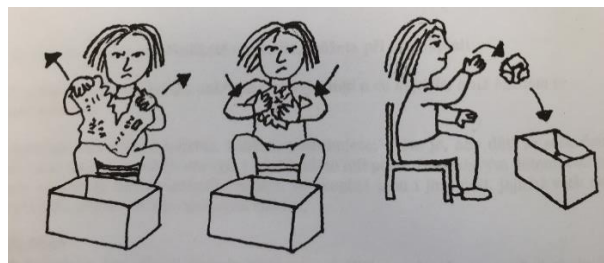
Tady ty noviny mi zrovna teď vadí!

Tyhle noviny roztrhám, i když nevím proč!

Poté noviny roztrháme vejpůl, překroučíme, zmačkáme a pak hodíme do krabice uprostřed kruhu. Děti povzbuzujeme k tomu, aby dělaly totéž. Intenzita agrese může být u každého jiná, necháme je

volně opakovat cvičení v libovolném tempu tak dlouho, dokud se neuvolní. Společně s dětmi sesbíráme všechny zmačkané noviny, které padly mimo krabici a hodíme je do ní.

A je to! Hotovo, všechno jsme vyhodili do koše. Ted' si můžeme umýt ruce a jít si zase hrát. – Cvičení zakončíme protřepáním rukou a hlubokými nádechy a výdechy. Krabici se zmačkanými papíry vyneseme. Pokud jsme cvičení provedli dobře, děti si vyčistí hlavu a budou soustředěnější a uvolněnější na další denní činnosti.¹³

14

¹³ Guillaud 2015

¹⁴ Zdroj obrázku: Guillaud 2015, s. 36

Oddíl 1:

Relaxační techniky a zvládání emocí (nejen pro děti s ADHD)

Kouzelný kobereček a oddechová karta¹⁵

Cíl: Naučit samotné dítě rozpoznat a zvládnout problematické situace a návaly vzteku.

Co budeme potřebovat: Kus látky/tkany/rohožku/malý kobereček, kartičku z tvrdého papíru nebo jakoukoliv hrací kartu, kterou může mít dítě u sebe.

Čím začít: Nejdřív je důležité dítě pozorovat, dělat si zápisky o tom, v jakých situacích vznikají potíže, vztekání, hádky s ostatními. Pokud se schyluje k problému, navrhneme dítěti, aby si šlo hrát na „klidný kobereček“, kam připravíme hračky, které se osvědčily pro uklidnění dítěte, např. stavebnice. Před prvním použitím koberečku dítěti vysvětlíme jeho účel a pravidla, aby vědělo, co se od něj čeká, a že to není trest. Dítěti pomáháme – jdeme s ním na kobereček, pomáháme mu se rozdýchat, uklidnit, odvedeme jeho pozornost k pozitivním věcem. Požádáme, aby si představilo, že je na kouzelném místě, a že vidí něco hezkého, co ho uklidní. Učíme za pomoci příkladů – ukážeme, že i jako učitelka potřebujete čas o samotě na oddych (mezitím na dítě dohlíží kolegyně). Kobereček je klidné místo a příjemná zóna, která dá dítěti čas na uklidněnou a díky níž se situace nevymkne kontrole. Jakmile se uklidní a uvolní, bude se moct vrátit ke hře s kamarády. Kobereček si dítě může snadno přenášet ze školky domů, k prarodičům, do kroužku apod.

Probereme s dítětem, v jakých chvílích bude oddechový čas používat, pomůžeme mu, aby se samo naučilo uvědomovat si, kdy ho potřebuje. Neočekáváme, že dítě v předškolním věku se bude hned samo kontrolovat, ale mluvíme s ním o situacích, které ho rozčilují a které mu vadí, kdy se cítí, že hra „není fér“. Při záchvatech mohou některé děti cítit tak intenzivní hněv, že nejsou schopny vyjádřit své emoce slovy. Místo toho mohou použít kartu pro oddechový čas, kterou ukážou tehdy, když budou cítit, že jsou ve stresu a pod tlakem. Tak s nimi budeme moct využít kouzelný kobereček, uklidňující hračky, nebo jinak dítě zklidnit. Dítěti je třeba nejprve dobře vysvětlit, kdy a jak kartu používat, a dávat pozor na to, aby ji nezačalo zneužívat. Pomocí kartičky účinně předejít vypuknutí záchvatu vzteku a dítě se učí vnímat vlastní emoce. Toto vnímání se vyvíjí společně s věkem, proto je používání kartičky vhodné spíše pro starší děti, ale můžeme ji nabídnout i dětem mladším.

¹⁵ Thompson 2018, Laver-Bradbury a kol. 2016

Oddíl 2:

Hodnocení dětí

Kalendář a plakát

Jak už jsme si řekli v předchozích částech této metodiky, v rámci inkluzivního vzdělávání považujeme rozmanitost za výhodu pro vzájemné obohacování dětí a snažíme se s ní pracovat jako s prvkem, který je pro kolektiv pozitivní a obohacující. Záznamové a hodnotící archy, které si tradičně o každém dítěti, které navštěvuje naši mateřskou školu, vedeme, často svádí k požadavkům na srovnatelné výkony všech dětí. Podle toho, co a kdy které dítě zvládne, některé hodnotíme jako „opožděné“ oproti těm, které jsou „napřed“. V rámci inkluzivního vzdělávání bychom se ale měli oprostít od porovnávání dětí: jádrem hodnocení by měly být posuny a pokroky, tedy jde o změnu stavu, ne o to, zda zvládne úkony jako zavázání tkaničky, krájení příborem nebo cokoli jiného dříve nebo později než ostatní děti. Pro upuštění od tohoto porovnávání je nejvhodnější věkově rozmanité prostředí, které umožňuje dětem zažít pozici nováčka, který se dotahuje na starší, i staršího, který cítí za mladší odpovědnost a snaží se je vést.

Při práci s dětmi je užitečné si vést ucelené portfolio – jeho součástí jsou nejrozličnější dětské práce, výkresy, výrobky, vyplněné pracovní listy, zápisky pedagoga, záznamové archy a informace o tom, jak se dítě v mateřské škole rozvíjí. Všechny tyto materiály do portfolio zakládáme od vstupu dítěte do školky a průběžně je doplňujeme. Při vedení portfolio nesmíme zapomenout na to, že každé dítě je individuální

a snažíme se vyvarovat srovnávání s ostatními dětmi v kolektivu a hodnotit výhradně jen pokroky každého jednotlivého dítěte. Hledáme pozitivní stránky jeho osobnosti, předpokládáme, že každé dítě má na něco nadání, každé si zaslouží zažít úspěch. Portfolio používáme i při komunikaci s rodiči, kteří na jeho základě uvidí, jak se jejich dítě vyvíjí.¹⁶

V následujících pracovních listech uvádíme užitečné tabulky, kterými se můžete při hodnocení dětí inspirovat. Záznamový arch k vytisknutí, do kterého si zaznamenáváme např. i to, z jakého prostředí dítě pochází, jaké má vztahy v kolektivu, jaké jsou jeho zájmy, co u něj můžeme nadále rozvíjet. Diář úspěchů a neúspěchů zase může sloužit jako zdroj poučení a předcházení problémovým situacím nejen u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami.

JMÉNO:	AKTUÁLNÍ TRÍDA:	DATUM NAROZENÍ:	BYDLIŠTĚ:
Motivace - vnitřní, vnější (co na žáka funguje)			
Zájmy (co žáka opravdu baví)			
Schopnosti/dovednosti (co žákovi opravdu jde)			
Postoje/hodnotový systém spravedlivý, pomáhá, iniciativní,...)			
Rodinné zázemí (úplná rodina, sourozenci, role v rodině, podpora, přestěhování, styl výchovy...)			
Vztahy mezi žáky/s učiteli (jak vychází se spolužáky, má kamaráda/y)			
Vnímání sebe (umí se žák "objektivně" zhodnotit)			
Zdravotní stav (diagnóza..., léky, zranění, SPU..., omezení)			

17

¹⁶ Fořtíková v Keková 2013

¹⁷ Svozil a Foist 2016

■ DIÁŘ ÚSPĚCHŮ

 Datum

 Čas

 Co se podařilo?

.....

 Co jste udělali?

.....

 Pomohlo to?

.....

 Jaký z toho máte pocit?

.....

18

■ DIÁŘ NEÚSPĚCHŮ

 Datum

 Čas

 Příčina

.....

 Co se stalo?

.....

 Co jste udělali?

.....

 Pomohlo to?

.....

 Jaký z toho máte pocit?

.....

 Udělali byste něco jinak?

.....

19

¹⁸ podle Laver-Bradbury a kol. 2016, s. 112

¹⁹ podle Laver-Bradbury a kol. 2016, s. 113

Oddíl 3:

Denní rutina, podpora empatie a interakce (nejen pro děti s PAS)

Obecné informace

Při setkání s dětmi s PAS si musíme uvědomit, že to, co se zdá být u ostatních dětí „automatické“ – tedy intuitivní chování v kolektivu, schopnost vyjadřovat svá přání a touhy tak, že jim druzí rozumí, a motivace ke hře s vrstevníky – těmto dětem nemusí být vlastní. Tomu musíme náš přístup k nim přizpůsobit. Autismus není nemoc, kterou bychom měli chtít léčit, je to jiné vnímání reality, ve které společně žijeme. Odložte vaše očekávání, že dítě je přirozeně společenské, a snažte se pochopit, na jakých zákonitostech funguje jejich svět a dopřát jim i v kolektivu pochopení, přijetí a pokroky.²⁰

Děti s PAS mají problém s představivostí, abstraktním myšlením, odvozováním a zobecňováním. Při poznávání světa je pro ně dominantní prosté smyslové vnímání. Upínají se na drobné, často nedůležité detaily, kterým ve snaze pochopit chaotický svět přisuzují obrovskou důležitost. Nedokáží pochopit, proč slovem „auto“ označujeme všechny vozy bez ohledu na barvu, značku, velikost a typ. Proč by slovo „hrníček“ mělo sedět na ten plastový, keramický, červený i puntíkový, když se od sebe tolik liší. Nemají tedy většinou problém rozlišit věci podle materiálu, velikosti nebo barvy, při přiřazování částí do celku (lžíce patří k noži a vidličce) nebo určování

předmětů s podobnými funkcemi (hřeben, kartáč, sponka, gumička) ale bývají bezradné.²¹

Mnoho dětí s autismem si neosvojí aktivní mluvenou řeč na takové úrovni, aby bez problémů sloužila ke komunikačním účelům. Je u nich často přítomná echolálie (opakují věty a slova druhých, aniž by znaly jejich význam), nepoužívají ano/ne tak, jak jsme zvyklí, mluví ve třetí osobě i o sobě samých apod. Jsou ale i takové děti, které si vytvoří funkční slovní zásobu včetně pravidel gramatiky, ale i tak mívají problémy s dialogem. Také často nevnímají a nechápou emoce druhých lidí, chybí jim schopnost empatie. Se vzájemným porozuměním nám mohou pomoci alternativní způsoby komunikace, které představujeme v následující části těchto pracovních listů.²²

Pro děti s PAS jsou nesmírně důležitá neměnnost, pravidelnost a rituály. Když je jejich život předvídatelný, cítí jistotu a pocit, že jejich existence má smysl, což je základní předpoklad pro další výchovu a učení. O každé sebemenší změně přemýšlí v rámci hledání příčin a následků, což je pro ně velmi náročné. I změna barvy mýdla, sundání brýlí paní učitelky nebo talíř, který nevypadá jako ten, který je nakreslený na kartičce denního plánu, mohou způsobit pocit zrady, zmatení a záchvaty vzteku.²³ Porozumět dítěti s PAS vyžaduje velkou trpělivost, speciální znalosti a dlouhodobou zkušenost. A i přesto se pak znalost týká jen jednoho konkrétního dítěte – neexistují totiž dvě děti s autismem, které by komunikovaly, vyjadřovaly emoce

²⁰ De Clercq 2011

²¹ De Clercq 2011, Beyer a kol. 2006

²² Beyer a kol. 2006, Michalová 2012

²³ De Clercq 2011

a chovaly se stejným způsobem. Dobrý způsob, jak těmto dětem porozumět, je vycházet z dojmů, které ve vás vyvolává setkání s individuálním dítětem. Nejlepšími pomocníky tu pro vás budou rodiče, kteří své děti znají nejlépe a dokáží interpretovat způsob, jakým dítě vyjadřuje svoje přání, emoce a náladu a ví, jak předejít problematickým situacím.²⁴ Komunikace s nimi a případné zapojení asistenta dítěte bývá v případě úspěšné inkluze nezbytností. Nápomocná vám budou i speciálně pedagogická centra a neziskové organizace, seznam těch, které se specializují na děti s PAS, najdete na konci tohoto oddílu.

V následujících pracovních listech přinášíme inspirace a návody na vytvoření denního rozvrhu, cvičení na rozeznávání lidských emocí a nápady na to, jak dítě motivovat k sociální interakci.

²⁴ Beyer a kol. 2006

Oddíl 3:

Denní rutina, podpora empatie a interakce (nejen pro děti s PAS)

Denní rozvrhy a rutiny²⁵

Cíl: Umožnit dítěti, aby se orientovalo v čase a mohlo předvídat události každého dne. To mu přináší jistotu a pocit bezpečí.

Potřebujeme: Tvrdý papír velkého rozměru nebo tabuli, vytisknuté obrázky/piktogramy/fotografie předmětů a denních činností, laminovací folii, suché zipy/cvoky na uchycení obrázků na tabuli/papír.

Předtím, než začneme: Denní rozvrh je pro dítě s autismem něco jako vizualizovaný jazyk – proto je potřeba vybrat takový, který individuálnímu dítěti nejvíce vyhovuje. Nejdříve tedy musíme posoudit, jak je na tom dítě s chápáním symbolů a úrovní abstraktního myšlení, jakým způsobem zpracovává vizuální informace a jak moc je zaměřené na detaily. Některé děti chápou a dobře reagují na obrázky a piktogramy, jiným vyhovují fotografie, protože lépe vystihují skutečnost (lepší je vybírat takové, na kterých je co nejméně detailů). Maximální počet denních aktivit a způsob užívání (dítě například může již vykonanou aktivitu z tabule sundat), přizpůsobujeme tomu, pro koho rozvrh děláme.

Použití: Na velký papír/tabuli nalepíme suché zipy nebo připevníme cvoky, na které bude možné uchytit jednotlivé zalaminované kartičky s fotografiemi nebo obrázky.

Sestavíme společně s dítětem denní rozvrh na každý den a umístíme jej na viditelné místo ve třídě. Pomůžeme mu tak přecházet z jedné činnosti do druhé. Můžeme dítě včas upozornit na změny v rozvrhu a předejít tak jeho nejistotě. Vhodné je si taky určit nějaký signál, který dá dítěti najevo, že je jedna činnost u konce, třeba zacinkání zvonečku. S výběrem zvuku jsme opatrní, u dětí s PAS se může objevit přecitlivělost a neadekvátní reakce na některé zvuky.

Co se nemusí podařit: Některé děti nechápu spojení mezi obrázkem/fotografií a skutečným předmětem nebo činností. Může u nich fungovat sestavení denního plánu pomocí předmětů, které mají s činnostmi spojenými – hrníček znamená svačinu, talířek oběd apod. Místo usnadnění situace při používání kartiček s obrázky mohou nastat záchvaty vzteku, protože nějaký drobný detail na nich neodpovídá realitě. Proto je nutné při sestavování vizuálních rozvrhů důkladně posoudit způsob, jakým dítě předkládané informace zpracovává, a jeho zaměření na detail.

26

²⁵ De Clercq 2011, Bazalová 2017

²⁶ Zdroj obrázku: <https://www.facebook.com/hratsiarozvijetse/photos/a.162762647485077/162764297484912/?type=3&theater>

Oddíl 3:

Denní rutina, podpora empatie a interakce (nejen pro děti s PAS)

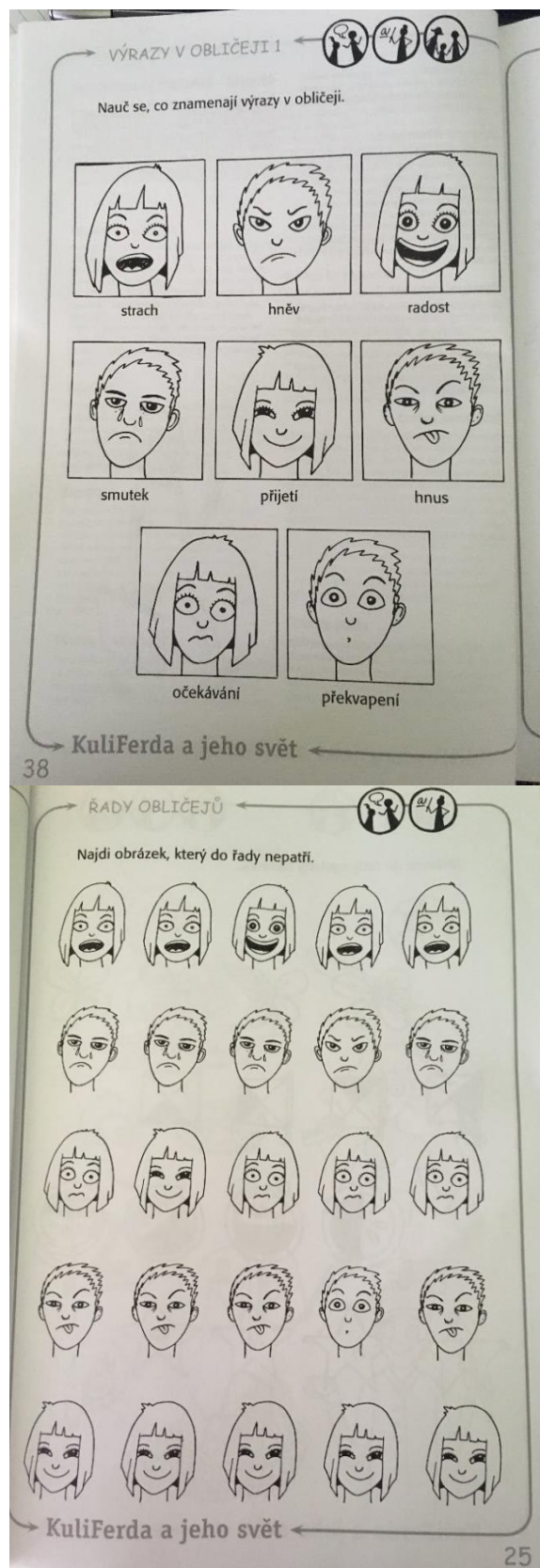
Rozpoznávání výrazů a nálad²⁷

Cíl: Pomocí obrázků s obličejí pomoci dítěti spojit si výrazy tváře s emocemi, které lidé prožívají.

Potřebujeme: Vytisknuté obrázky/fotografie lidských obličejů, nůžky, laminovací folii.

Průběh: Děti nejprve pomocí jednotlivých kartiček seznamujeme buďto individuálně nebo skupinově s jednotlivými emocemi. Povídáme si s dětmi o tom, v jakých situacích tyto emoce zažíváme. Později můžeme přejít k obtížnějšímu úkolu: určujeme, co jednotlivé výrazy znamenají, a hledáme ten nesprávný, který do řady nepatří.

Co se nemusí podařit: Z pohledu dítěte s autismem se zdá divné, že jedny „čáry“ na obličejí člověka znamenají smutek, zatímco jiné naopak radost. Ještě složitější je to u emocí, jako je zmatení, rozpaky, žárlivost apod. Opět zde musíme posoudit individuální schopnosti dítěte a to, jak moc dokáže chápat abstraktní pojmy.

²⁷ De Clercq 2011 a Kendíková 2016

²⁸ Zdroj obrázků: Kendíková 2016, s. 38 a 25

Oddíl 3:

Denní rutina, podpora empatie a interakce (nejen pro děti s PAS)

Panenka má narozeniny²⁹

Cíl: Motivovat děti k sociální interakci s vrstevníky, uvědomění si každodenních činností a souvislostí mezi chováním dítěte a druhé osoby, prožívání radosti ze hry.

Potřebujeme: Stůl, barevnou lepící pásku, dvě panenky, nábytek pro panenky – stůl, židle, nádobí, talíře, skleničky apod.

Průběh: Děti s PAS mají obtíže s představitelstvem a projevováním reciprocitu a empatie k druhým, které jsou charakteristické pro sociální interakce. Hru tedy musíme přizpůsobit jejich úrovni tak, aby pro ně byla zajímavá a byly schopny se jí účastnit. Jako vhodné prostředí může posloužit stůl, který má přirozené a jasné hranice, můžeme jej rozdělit i barevnou lepící páskou, která ohraničí hrací prostor pro jedno dítě. Rozdělit a ohraničit páskou můžeme i koberec nebo podlahu. Na stůl umístíme nábytek a panenky a navrhneme dítěti hru na panenčiny narozeniny – to je pro dítě známá a radostná situace, kterou důvěrně zná ze svého vlastního života. Jedna panenka jde navštívit druhou, nese jí dárek, společně jí dort, připijí si ze skleniček... Herní partner může být učitel nebo druhé dítě. Oba dva se při hraní střídají, pomáhají dítěti uvědomovat si následky chování jedné panenky pro druhou. Hračky

a doplňky, které dítěti nabídneme, vytváří vodítka pro herní činnosti.

30

²⁹ Beyer a kol. 2006

³⁰ Zdroj obrázku: Beyer a kol. 2006, s. 65

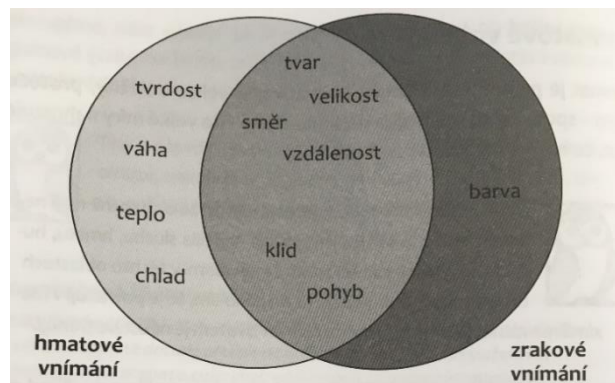
Oddíl 4:

Rozvíjíme smysly a orientaci (nejen pro děti se zrakovým postižením)

Obecná doporučení 1. část

Už v přechozí části této metodiky jsme si řekli, že člověk zpracovává zrakem asi 80 % všech informací a vjemů z okolního světa. U dětí se zrakovým postižením je tedy třeba rozvíjet dovednosti, které jim umožňují svět co nejlépe vnímat ostatními smysly. Prostřednictvím her procvičujeme dovednosti ve třech hlavních oblastech: sluchovém vnímání, hmatovém vnímání a s nimi spojené orientaci v prostoru. V mateřské škole je potřeba skrze materiální úpravy prostoru školky, zajištění potřebných podpůrných prostředků a skrze specifický přístup dítěti zajistit příznivé prostředí pro jeho maximální rozvoj, sebeobsahu a přijetí mezi vrstevníky, které nevidomé dítě velmi potřebuje. Po celý svůj život bude totiž z velké části svět poznávat prostřednictvím druhých lidí – nejprve jsou to rodiče a členové rodiny, později právě učitelé a vrstevníci dítěte, kteří by měli pro takové dítě „být očima“. Prostřednictvím slovních popisů, kterými doprovázíme všechny činnosti, dítěti zprostředkováváme podněty, které jsou nezbytné pro další rozvoj jeho myšlení, osobnosti a představa o světě. Spíše než abychom poskytovali čistě technický popis, popisujeme i svoje emoce a umožňujeme je dítěti společně s námi prožívat.³¹

Abychom mohli s dítětem kvalitně pracovat na rozvoji hmatového vnímání, měli bychom si uvědomit rozdílnost od zrakového vnímání, kterým jsme zvyklí zpracovávat převážnou část okolního světa:

32

Zrakové i hmatové vnímání má stejný cíl: vytvořit v našem mozku obraz vnímaného předmětu. To, co provádí mechanismus očí vidícího, ale nahrazuje natažená paže a dlaň nevidomého. Velký rozdíl je tak ve velikosti vnímaného – zatímco očima můžeme zapátrat do dálky, hmatem obsáhne jen předměty a prostor v nejbližším okolí. Zrakem vnímáme zpravidla první celek, až poté si všímáme dílčích podrobností, při hmatovém vnímání si z jednotlivých vnímaných částí postupným ohmatáváním a zjišťováním materiálu, tvaru, velikosti atd. skládáme celek. Skrze hmatové vnímání lze zvláště u dětí jen velmi těžko pochopit například perspektivu. Naopak drobnosti, které pro zrak nejsou důležité – třeba skvrna od lepidla na výkresu nebo tvar vystřižený s nepřesnostmi – mohou být pro hmatové vnímání naprosto zásadní, a pro dítě mohou být snadno matoucí.³³

³¹ Kochová a Schaeferová 2015

³² Zdroj obrázku: Kochová a Schaeferová 2015, s. 44

³³ Kochová a Schaeferová 2015

Sluchovou pozornost a vnímání si děti budují už od narození, kdy si spojují konkrétní hlasy se členy rodiny. Děti se zrakovým postižením jsou kvůli svému omezení na zvuky o to citlivější, pozor si musíme dávat na hlasité a náhlé oslovování a výrazné zvuky. Vždy mluvíme klidně a konverzaci s dítětem můžeme mimo oslovení jménem začínat třeba položením ruky na rameno. Pro dítě se zrakovým postižením mohou být zvuky rádia, televize nebo běžný šum ve třídě rušivé a přinášet mu negativní emoce. Znemožňuje mu totiž soustředit se na zvuky, které zná a které mu pomáhají se orientovat v souvislostech a prostředí.³⁴

Jak sluchové vnímání nejlépe rozvíjet?

- slovně upozorňujeme na zvuky a motivujeme k jejich poslouchání a rozeznávání
- učíme je rozeznávat hlasy lidí, zvuky zvířat, spotřebičů, nástrojů, přírodní zvuky, ozvěnu
- necháváme dítěti volná ouška, pokud je to možné, pozor na helmy a čepice
- spojujeme zvuky s hmatovými vjemy, případně chutí, vůní
- učíme rozlišovat příjemné, nepříjemné a nebezpečné zvuky
- nahrávky známých zvuků, hlasů lidí atd. používáme jako zvukové vzpomínky místo fotografií
- učíme aktivní poslouchání hudby jako zdroje kladných emocí, nikoliv jen jako pasivní kulisy³⁵

Otázky, na které se snažíme společně s dítětem odpovídat:

- Slyším něco? (uvědomění si zvuku)

- Co je to za zvuk a jak jej odliším od ostatních? (rozpoznání zvuku a jeho rozlišení od šumu)
- Odkud zvuk přichází, kam míří a jak je daleko? (lokalizovat zdroj zvuku a jeho vzdálenost)
- Jaké jsou rytmus, tempo a intenzita zvuku?
- Jak zní zvuk ve třídě, v koupelně, na zahradě, na ulici, v podloubí atd.? (návčik echolokace)³⁶

Pro zdárnou inkluzi je klíčová prostorová orientace – jen když dítě ví, v jakém prostředí se právě nachází, jaké interakce tady může očekávat, odkud se do něho dostalo atd., může cítit pocit bezpečí a jistoty. Ucelený systém návčiku prostorové orientace (POSP) patří mezi nejdůležitější kroky k tomu, aby lidé se zrakovým postižením mohli žít co nejvíce plnohodnotný život. Prostorová orientace začíná u vnímání vlastního těla: Jaké je ucho? Jak dlouhé jsou moje ruce? Jak jsem vysoký/vysoká? Dítěti necháváme osahat vlastní ušní boltce, ruce, nohy a porovnávat je mezi ostatními dětmi i dospělými. Složitější na uvědomění jsou plochy těla, např. trup a břicho. Jejich vnímání podporujeme masážemi, dotyky, pokládáním hraček na tělo dítěte, necháme děti poslouchat bití srdce přiložením ucha na hrudník apod. Nevidomé dítě nemá možnost nápodoby, ani co se týče polohy těla při hře, proto my dáváme dítěti zpětnou vazbu, učíme je sedět, hrát, vhodné tělesné polohy a projevy na konkrétních místech. Také se základní orientaci pravá/levá a nahoře/dole začínáme s dítětem na vlastním těle a na rukou, postupně přecházíme na orientaci podle ciferníku hodin.³⁷

³⁴ Keblová 1999, Kochová a Schaeferová 2015

³⁵ Keblová 1999, Kochová a Schaeferová 2015

³⁶ Keblová 1999

³⁷ Keblová 1999, Kochová a Schaeferová 2015

Oddíl 4:

Rozvíjíme smysly a orientaci
(nejen pro děti se zrakovým
postižením)

Obecná doporučení 2. část

Co může být překážkou?

Problém	Možná náprava
Dítě používá <u>verbalismy</u> – slova, kterým nerozumí. Například popisuje muchomůrku jako červenou houbu s bílými puntíky, o skutečném tvaru ale nemá představu	Pomáháme uvádět věci do souvislostí, motivujeme k využívání hmatu, sluchu, čichu, chuti při poznávání světa a tvorbě konkrétních představ o světě.
<u>Zlomkovitost představ</u> – dítě si vybere jen určitý atribut předmětu, který považuje za důležitý. Například nůžky vnímá jako dvě plastová očka, do kterých strká prsty.	K překonání zlomkovitosti motivujeme dítě k porovnávání, vytváření úsudků a pomáháme mu v zpřesňování jeho představ
Dítě je přesycené podněty.	Do denního režimu zařazujeme relaxaci, nejen ve formě odpoledního spánku. Dítěti poskytneme např. plyšovou hračku, kterou má spojenou s dobou odpočinku.
Zmatek a hluk v dětském kolektivu a otevřený prostor dělají dítěti obtíže, nahánějí strach a způsobují pláč nebo agresi.	Vybudujeme klidný koutek oddělený nábytkem nebo ohrádkou. Pro pocit bezpečí některým dětem pomáhá vlézt si do velké krabice. ³⁸

Užitečné odkazy:

Společnost pro ranou péči podporuje a provází rodiny dětí se zrakovým a kombinovaným (zrakové s mentálním, pohybovým a dalším) postižením od narození nejvýše do 7 let věku dítěte.

www.ranapece.cz

Obecně prospěšná společnost EDA poskytuje služby rané péče v podobě poradenství rodinám s dětmi se zrakovým a kombinovaným postižením a podporuje je v místě jejich bydliště a ve škole. Vydává publikace, vyvíjí aplikace na trénink zraku a jemné motoriky, poskytuje vzdělávání rodičům i specialistům.

<https://www.eda.cz/>

Obecně prospěšná společnost Okamžik podporuje plnohodnotný a samostatný život lidí se zrakovým postižením prostřednictvím sociálních služeb, dobrovolnických, kulturních a osvětových aktivit.

<https://www.okamzik.cz/>

Asociace rodičů a přátel dětí nevidomých a slabozrakých v ČR, o.s. sdružuje rodiny s dětmi se zrakovým postižením, podporuje integrované vzdělávání dětí, pořádá setkání pro rodiče i pedagogy. Vede Knihovnu hmatových knížek pro nevidomé zájemce z celé České republiky.

<http://www.asociacerodicu.estranky.cz/>

³⁸ Tabulka upravená z Kochová a Schaeferová 2015

Oddíl 4:

Rozvíjíme smysly a orientaci (nejen pro děti se zrakovým postižením)

Hmatové pexeso³⁹

Cíl: Motivovat dítě k tomu, aby hmatalo rádo, zábavnou formou rozvíjet hmatové vnímání nejen u dětí se zrakovým postižením.

Potřebujeme: Víčka od přesnídávek nebo zavařovacích sklenic, lepidlo, nůžky, krepový papír a vlnitá lepenka, vata, kůže, plyš, zrnka máku, fazolí, rýže, korek, kousek koberce, stočený provázek, bublinková folie, froté látka apod., nebo pro jinou variantu pěnový papír, lepidlo, nůžky, destičky ze dřeva.

Délka trvání: Výroba pexesa 20-30 minut, samotná hra podle potřeby a pozornosti dítěte cca 15 minut.

Postup:

- Na víčka od přesnídávek nalepíme dvojice různých materiálů. Nebo na destičky ze dřeva nalepíme dvojice tvarů vystřižených například z pěnového papíru: kolečko, čtverec, hvězdičku, stromček, jablíčko, srdíčko, domeček nebo jiné základní tvary, které by dítě mělo znát. Do výroby můžeme zapojit všechny děti. Vystřihujeme pečlivě, protože nepřesnosti jsou pro hmat matoucí.
- Víčka/destičky rozložíme nalepenými materiály/tvary z pěnového

papíru dolů na stůl nebo podlahu. Děti jednotlivé části otáčejí a prostřednictvím hmatu se snaží najít shodné dvojice, jako při klasickém obrázkovém pexesu.

40

41

42

³⁹ Kochová a Schaeferová 2015

⁴⁰ Zdroj obrázku: <http://bezvamama.cz/vyzkousejte-s-detmi-domaci-hmatove-pexeso/>

⁴¹ Zdroj obrázku: <https://www.fler.cz/zbozi/pexeso-pro-nevidome-4506225>

⁴² Zdroj obrázku: <http://montetygr.blogspot.com/2012/09/hmatove-pexeso-materialy.html>

Oddíl 4:

Rozvíjíme smysly a orientaci (nejen pro děti se zrakovým postižením)

Předmětová pohádka o Karkulce⁴³

Cíl: Prostřednictvím vyprávění pohádky zábavnou formou rozvíjet hmatové vnímání nejen u dětí se zrakovým postižením.

Potřebujeme: Malá panenka, dřevěný domeček, malý košíček, plyšová postavička vlka, hrací postýlka a peřinka pro panenku, malou lahvičku vína a bábovku, malou mysliveckou čepici s pírkem, malý tupý nožík a další předměty, které odkazují k této pohádce

Délka trvání: Asi 10-15 minut.

Postup:

Při vyprávění předmětové pohádky dětem vkládáme do ruky předmět, o kterém právě mluvíme, vše popisujeme a vedeme děti, aby společně s vypravěčem pohádku tvořily a např. šly s Karkulkou lesem nebo vlka uložily do postýlky místo babičky, rozpáraly vlkovi břicho. Dítěti ale musíme vysvětlit to, že předměty jsou zmenšeninami, a ne přesnými kopiemi. Není nutné se držet jen známých pohádek, můžete si i podle toho, jaké máte předměty k dispozici, vytvořit vlastní příběhy, do kterých je zapojíte, nebo původní příběhy modifikovat. S vymýšlením příběhů nám pomáhají všechny děti ve třídě.

44

⁴³ Kochová a Schaeferová 2015

⁴⁴ Zdroj obrázků: http://www.dotknisesveta.cz/hmatove_hracky.php

Oddíl 4:

Rozvíjíme smysly a orientaci (nejen pro děti se zrakovým postižením)

Telefon z jogurtových kelímků⁴⁵

Cíl: Využít známý pokus z fyziky, který dokazuje přenos zvuku, jako zábavné cvičení na rozvoj sluchového vnímání.

Potřebujeme: Vymyté kelímky od jogurtu, provázek, sirky, nůžky.

Délka trvání: Výroba 10 minut, hra 10-15 minut.

Postup:

Dva vymyté kelímky od jogurtu s dírkami ve dnu propojíme provázkem, který zajistíme v každém kelímku pomocí uzlíků nebo sirek. Pokud je provázek napnutý, funguje jako telefon – na jedné straně do něho dítě šeptá, dítě na druhé straně poslouchá zvuk. Kelímky si mohou děti vyzdobit a zabavit se jejich výrobou. Děti si mohou předávat slova nebo celé věty a hrát s kelímky v řadách tichou poštou.

46

⁴⁵ Keblová 1999

⁴⁶ Zdroj obrázku: Keblová 1999, s. 17

Oddíl 4:

Rozvíjíme smysly a orientaci (nejen pro děti se zrakovým postižením)

Hra na slepce⁴⁷

Cíl: Procvičení orientace v prostoru, budování vzájemné důvěry mezi dětmi, vyzkoušení si života se zrakovým postižením, podpora empatie.

Co potřebujeme: Šátky na převázání očí.

Délka trvání: 15-20 minut

Postup:

Děti se rozdělí do dvojic, jednomu z nich zavážeme oči šátkem, druhé bude jeho průvodce. „Nevidící“ dítě se svého průvodce-navigátora drží za ruku nebo zápěstí, druhou ruku má volnou pro ohmatávání okolí. Společně pomalu procházejí po dél zdi třídy, v šatně, ale mohou si projít i koupelnu a záchod, což spojujeme s nácvikem hygieny rukou. Úkolem průvodce je svému kamarádovi popisovat a komentovat okolí a upozorňovat na překážky. Upozorníme děti, že některá slova jsou zapovězená, třeba zneklidňující výkřiky jako *pozor!* a ukazovací zájmena *tady!*, nebo *támhle!*, kdy nevidomý neví, z které strany a na co má dávat pozor, zda má zůstat stát, či odejít, uhnout na kterou stranu, kde očekávat překážku apod. Průvodce musí zajistit, aby druhý z dvojice do ničeho nenarazil, jinak pro ně hra končí. Po chvíli si děti sundají šátky a vymění se s druhým ze dvojice. Na konci hry si můžeme s dětmi sednout do kruhu a povídat si o tom, jaké zážitky jim hra přinesla a jak se cítili se

zavázanýma očima. Situaci, kdy mají děti zavázané oči, můžeme použít i pro rozeznávání kamarádů podle hmatu a další hry.

TIP: Pro děti se zrakovým postižením usnadňují orientaci ve třídě třeba nalepené čtverce s hmatovými podněty na skříňce, šuplíku s hračkami atd. I dodržení denního režimu a stejného rozmístění nábytku a vracení všech věcí na stejné místo poskytuje dítěti větší pocit bezpečí a jistoty. Učení se určité pružnosti je ale pro běžný život také důležité. Pro děti se zbytky zraku jsou snadno rozeznatelné kontrastní barvy – skříňku nebo části třídy můžeme označit piktogramy s velkými vzory v kontrastní barvě bílá/černá nebo modrá/žlutá.⁴⁸

⁴⁷ Guillaud 2015, Kochová a Schaeferová 2015

⁴⁸ Kochová a Schaeferová 2015, Opatřilová a Nováková 2012

Oddíl 5:

Rozvíjíme nadání dětí

Obecná doporučení

V rámci heterogenního kolektivu třídy v mateřské škole se setkáváme s dětmi, které mají různá nadání, talenty a zájmy. Vývoj v tomto období může být nesterilně a skokový a nejdůležitějším úkolem vás jako pedagoga je bedlivé sledování dítěte v každodenních situacích. Sledujeme, jak se chová při řešení úkolů a problémů. Pokud u dítěte pozorujeme znaky výjimečného nadání, k jeho potvrzení nám pomůžou identifikační dotazníky a škály (odkazy na ně naleznete na konci této kapitoly) a následná konzultace nadání dítěte s pedagogicko-psychologickou poradnou. Cílem identifikace nadání u dítěte v rámci inkluzivního vzdělávání v běžné mateřské škole není to, abychom jej oddělili od kolektivu prostřednictvím samostatné práce a odlišných úkolů, ale abychom mohli maximálně rozvinout jeho potenciál. To u výjimečně nadaných dětí může ztěžovat jejich nerovnoměrný vývoj, opožděná motorika nebo sociální vnímání, na jejichž rozvoj bychom se měli zaměřit.⁴⁹

V rámci inkluzivního vzdělávání všechny děti pracují na stejných úkolech a tématech, těm dětem, u kterých víme o nadání, cíleně nepřidělujeme jiné, náročnější úkoly, ale všem dětem dáváme možnost výběru obtížnějších strategií řešení a neurčujeme žádný „strop“ ve vzdělávání. Osvědčilo se používání tzv. obohacujících strategií (enrichment):

- Standardní a nadstandardní úkoly: všem dětem dáváme na výběr mezi dvěma odlišnými typy úloh, které ale vychází ze stejného tématu a umožňují dětem pracovat společně, při tom, zda si nadané děti zvolí obtížnější úlohu, spoléháme na přirozenou zvědavost a motivovanost nadaných dětí pracovat na podněcujících aktivitách.
- Doplňující úkoly: U každé činnosti máme připravené úkoly, které můžeme nabídnout dětem, které jsou s původní prací dříve hotovy (nejedná se tedy pouze o nadané děti, záleží na obtížnosti předchozí úlohy). Doplnující úkoly by měly navazovat na druh předchozí aktivity a měly by být dětmi vnímány jako odměna za jejich aktivní přístup.
- Aktivizující metody: Tyto metody nabízí možnost individuálního pojetí úkolu, a tedy není potřeba nadané dítě navenek vyjímát z kolektivu vrstevníků. Vhodné jsou např. diskuse, dramatické ztvárnění rolí a projektová výuka, přičemž by měly být preferovány kooperativní činnosti.⁵⁰

Na co si dát pozor:

- Nadané dítě není jen pomocník! Využívat dítě, které dokončí práci dříve než ostatní, k pomoci pomalejším kamarádům podporuje jeho sociální vazby. Neměla by to být ale pouze jediná aktivita, kterou nadanému žákovi poskytneme, protože stejně jako ostatní, i toto dítě má právo na aktivity, které podporují rozvoj jeho schopností.⁵¹

⁴⁹ Pacholík a kol. 2015

⁵⁰ Tamtéž

⁵¹ Jurášková v Novotná 2017

- Jako učitelé se s dostatečným časovým předstihem zaměřte na systematické promýšlení a přípravu rozšiřujících úkolů. Celkově berte v úvahu to, že pracujete se skupinou dětí, z nichž každé řeší úlohy odlišně, a zaměřujte se na úkoly spíše komplexnější, s možností více variací a úrovní složitosti řešení a také s možností na spolupráci dětí mezi sebou.⁵²
- Vysoká očekávání mohou i škodit. Nadaný žák je stále dítě, které nemůžeme kritizovat za chyby. Neočekáváme od něho mimořádný výkon za všech okolností – příliš vysoká očekávání vytváří na dítě tlak a negativně ovlivňují jeho sebevědomí.⁵³

⁵² Keková 2013

⁵³ Jurášková v Novotná 2017

Oddíl 5:

Rozvíjíme nadání dětí

Projektové učení

Pro všestranné rozvíjení nejen nadaných dětí jsou velmi vhodné týdenní, měsíční, nebo také celoroční projekty, ve kterých spojujeme různé tematické oblasti (téma roční období, přírodní živly, vesmír, les, Země a lidé apod.) s tvůrčími činnostmi, jako jsou pohybové, výtvarné a dramatické aktivity, výlety a exkurze apod. Projekty je potřeba důkladně naplánovat a spojovat pak aktivity dětí do smysluplných celků. Dobře se připravíme na situace, které mohou nastat, a na rozdílné potřeby jednotlivých dětí. Vypracovat projekt je tvůrčí činnost, která klade zvýšené nároky na učitele. Je důležité dobře stanovit cíle (čeho má být dosaženo a zda je pro to projekt nejlepší formou), zvážit podmínky (bude přístup k potřebnému vybavení, bude dost času apod.), zvážit potřebné dovednosti (vzít v potaz věk a dovednosti dětí), naplánovat činnosti (pečlivě rozvrhnout jednotlivé činnosti, promyslet vazby a návaznosti). Výstupem každého projektu by také mělo být jeho hodnocení, vystavení hotových výrobků, vytvoření nástěnky s obrazy a fotografiemi apod.⁵⁴

Hlavní výhody projektů:⁵⁵

- Umožňují spolupráci více tříd v rámci jednoho projektu a práci ve skupinách, takže přispívají k sociální a komunikační zkušenosti, učení se v kolektivu a respektu k druhým.
- Přispívají i k rozvíjení tvůrčího myšlení, učí děti souvislostem

a spojení s realitou, přesah do reality je po děti zábavný – chodí do školky pro to, že je učit lépe poznávat vnější svět.

- Zvolíme-li dětem blízká témata (na jejich výběru mohou spolupracovat), jsou pro ně zábavná a podněcují přirozenou zvědavost a touhu po poznání.
- Všem dětem dávají možnost projevit svou iniciativu, nápady i stanoviska.
- Podporují učení se dokončit práci a prezentovat její výsledky.
- Můžeme jejich prostřednictvím podporovat zapojení rodičů.

Návrhy a inspirace na projekty:

Ballonová, Blažena, Olga Filáková, Soňa Hanzalová a kol. Školka hrou: výchovně-vzdělávací činnost: odborná metodická příručka pro didaktickou praxi v mateřských školách s možností využití digitálního edukačního obsahu a interaktivních metod. Praha: EDULAB, 2016. – Rozsáhlé metodické příručky (4 díly pro každé roční období) s ucelenými plány na aktivity a projekty, obsahují digitální přílohy a návrhy na strukturované činnosti. Díl Jaro zdarma k nahlédnutí zde: <http://www.ekabinet.cz/upload/news/file/Skolka-hrou-JARO-ukazka-z-publikace.pdf>, sada příruček k zakoupení zde: <http://www.ekabinet.cz/>

Projekt o planetách sluneční soustavy, obsahuje návody a fotografie činností a seznamy pomůcek, zdarma ke stažení na: <https://www.eschovka.cz/pro-duct/?pid=1129>

⁵⁴ Keková 2013

⁵⁵ Tamtéž

Tematické projekty o ročních obdobích, lidských/zvířecích mláďatech atd., ke stažení za poplatek kolem 100,- Kč na: <https://www.skolka-pripravy.cz/>

Popis a postup celoročního projektu Les pro MŠ: činnosti, návody, cíle, fotografie, pracovní listy k vytisknutí, noty a písničky apod. V příloze, dostupné zdarma na: https://theses.cz/id/j89i1s/Projektov_vyuvn_v_matesk_kole_na_tma_les.pdf

Dotazníky pro zjišťování nadání:

Posuzovací škála podle L. Hříbkové, dostupná zde: <http://skolky.koprivnice.org/sipvz/vystupy/dotaznik.xls>

Dotazník PDPCQ – Dotazník osobnostního vývoje předškolních dětí, dostupný v dizertační práci J. Čihounkové, s. 203-207 zde: <https://is.muni.cz/th/z9fez/DISERTACE.pdf>

Dotazník GSC – Characteristics of Giftedness Scale – naleznete ho v publikaci J. Havigerové Intelektově nadané děti: (lexikální souvislosti, teoretická vymezení, implicitní reprezentace, studie konsekvencí a metodika pro skrínink nadání u dětí v předškolním a raném školním vývojovém období), vydané v roce 2016.

Metoda NOMI: <http://www.pppkhk.cz/dalsi-informace/informace-pro-ms/screeingova-metoda-nomi>

Další užitečné odkazy a knihy:

Centrum rozvoje nadaných dětí, Brno, <http://www.nadanedeti.cz/>

Centrum nadání, Praha 6, dětský klub Malý šikula: <http://www.centrumnadani.cz/>

Mensa ČR, rozvoj předškolních dětí, <https://deti.mensa.cz/index.php?pg=odborne-informace--predskolni-vek--rozvojdite>

Mezinárodní společnost European Council for High Ability, <https://www.echa.info/>

Metodický portál RVP, články s tematikou nadaných dětí, <https://rvp.cz/filtr-PUD-DC-1>

Portál Systému podpory nadání, <http://vtp.talentovani.cz/>

eSchovka.cz – on-line úložiště různých materiálů a pracovních listů pro děti, některé materiály jsou zpoplatněny, ale spíše symbolické částky, jiné zdarma.

Dočkal, Vladimír. *Zaměřeno na talenty, aneb, Nadání má každý*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-840-3.

Fořtík, Václav a Jitka Fořtíková. *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*. Vydání druhé. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0969-0.

Stehlíková, Monika. *Nadané dítě: jak mu pomoci ke štěstí a úspěchu*. Praha: Grada, 2018. ISBN 978-80-271-0512-0.

E-kniha Nadání a předškolní věk autorky L. Hříbkové, volně dostupná zde: https://www.pf.ujep.cz/wp-content/uploads/2018/06/KPS_opora_Hribkova_Nadani_predskolni_vek.pdf

Oddíl 6:

Základy alternativní komunikace (nejen pro děti se sluchovým p., mentálním p. a PAS)

Obecná doporučení

Řeč a komunikace jsou důležitým nástrojem pro navazování mezilidských vztahů, získávání a předávání informací a sdělování vlastních potřeb, myšlenek a přání. Schopnost řeči není vrozená, rodíme se pouze s dispozicemi se ji naučit. Ve své pedagogické praxi se můžete setkat s dětmi, které trpí poruchami řeči, jako je dyslalie (špatná výslovnost) nebo koktavost, s těmi, u kterých se vývoj řeči výrazně opoždí, až po případy, kdy se schopnost verbálně komunikovat nerozvine vůbec. Týká se to zejména dětí se sluchovým postižením, mentálním postižením (souvisí se stupněm jejich mentálního omezení), s tělesným postižením (souvisí s poruchami hybnosti, svalovým napětím) a dětí s PAS (omezeno chápání významu a smyslu komunikace jako takové). Další skupinou dětí, které mohou mít problémy s komunikací, jsou děti s odlišným mateřským jazykem v prostředí české školky. V rámci denního režimu mateřské školy se snažíme překonat komunikační bariéry a umožnit dětem vyjadřovat přání, potřeby a myšlenky. Už od útlého věku k tomu můžeme využívat nabídku různorodých komunikačních systémů, které nahrazují nebo doplňují omezenou mluvenou řeč, tzv. systémů alternativní a augmentativní komunikace (AAK).⁵⁶

Výhody zavedení AAK:⁵⁷

- Snížíme pasivitu dětí s postižením a umožníme jim komunikovat s ostatními a tím se efektivně zapojit do kolektivu.
- Při učení různých forem komunikace rozvíjíme celý kolektiv dětí a předcházíme tvoření předsudků.
- Snížíme negativní emoce, které plynou z nepochopení ostatními a mohou vést k tomu, že dítě rezignuje na snahy se dorozumět, nebo napětí ventiluje agresivním chováním.
- Dáme dítěti možnost se samostatně rozhodovat, namísto pouze pasivně přijímat to, co mu ostatní předloží. Už samotný výběr mezi variantami je forma komunikace, omezíme-li možnost rozhodování, omezujeme i schopnosti přemýšlet.

Nevýhody zavedení AAK (možné pomocí inkluzivního přístupu postupně překonat!):⁵⁸

- Menší společenské uplatnění – dítě se dorozumí většinou jen s blízkým okolím a rodinou.
- Na veřejnosti může budit používání tabulky se znaky, gest, nebo komunikátoru nepřijemnou pozornost.

U dětí předškolního věku se vždy nejdříve zaměřujeme na možnosti, jak podpořit mluvenou řeč. Jako doplnění ale už v tomto období můžeme zavádět některé prvky AAK, např. komunikaci prostřednictvím fotografií, kterou děti tohoto věku rády používají. Předchází tomu společná domluva s rodiči a poradenskými pracovníky a doprovází nacvičování udržování očního kontaktu, oplácení úsměvu apod.

⁵⁶ Mazánková 2018

⁵⁷ Tamtéž

⁵⁸ Tamtéž

Používání fotografií připravuje děti na použití ucelených systémů AAK. Ten vybíráme individuálně, podle věku, rozumových schopností, stavu smyslových orgánů, ale v neposlední řadě podle toho, zda je tento systém přijatelný pro rodiče. Obecně platí, že pro živější děti, které dobře udrží oční kontakt, jsou vhodné dynamické systémy, které využívají znaků a gest. Pro klidnější děti, které tíhnou spíše ke knížkám a prohlížení, jsou vhodnější systémy statické s využitím obrázků, předmětů, fotografií.⁵⁹

Co může být překážkou? Rodiče se často brání zavedení AAK, protože mají obavy, že se tím uzavírá možnost, aby se jejich dítě naučilo komunikovat pomocí verbální řeči. Pravdou ale je, že každé učení v rámci AAK doprovází verbální vysvětlování a vývoj řeči tedy stále podněcujeme.⁶⁰

Příklady konkrétních metod a systémů AAK:⁶¹

- Makaton – systém gest, manuálních znaků a symbolů. Jeho slovník tvoří asi 350 slov, rozdělených do 9 stupňů náročnosti. Slovní zásoba se tvoří postupně tak, aby hned od začátku bylo možné skládat jednoduché věty. Gesta jsou také snadná na motorické provedení.
- Znak do řeči – využívá jednoduché znaky z jazyka neslyšících, které představují buď jednotlivá slova, nebo jednoduché fráze.
- Předměty – používáme je buďto samotné (výběr mezi nimi je základním kamenem komunikace) nebo k odkazování na jiné činnosti, např. lžice jako symbol pro jídlo, mýdlo jako symbol pro umytí rukou atd.

- Fotografie, obrázky, grafické symboly – označují situace, činnosti a předměty. Můžeme z nich vytvářet komunikační tabulky nebo knihy a zážitkové deníky.
- PECS (The Picture Exchange Communication System) a VOKS (Výměnný obrázkový komunikační systém, vychází z PECS a je přizpůsoben pro české prostředí PhDr. Margitou Knapcovou) – ucelené systémy alternativní komunikace. Byly vyvinuty primárně pro děti s PAS, staví na smysluplné a účelné výměně obrázku za věc, kterou obrázek znázorňuje. Tyto systémy podněcují motivaci dítěte prostřednictvím odměn.
- Technické pomůcky – komunikátory pro nahrávání hlasových nahrávek, komunikační softwary na počítače a tablety.

⁵⁹ Tamtéž

⁶⁰ Mazánková 2018

⁶¹ Šarounová 2014

Oddíl 6:

Základy alternativní komunikace (nejen pro děti se sluchovým p., mentálním p. a PAS)

Užitečné odkazy a knihy:

KNAPCOVÁ, Margita. *Komunikační systém - VOKS*. Vydání čtvrté, doplněné a přepracované. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, [2018]. ISBN 978-80-7481-215-6.

Boardmaker, Symwriter, Altík – počítačové programy, které jsou určeny především pro výrobu a tisk komunikačních tabulek, kartiček se symboly vizualizovaných rozvrhů a zážitkových deníků. K zakoupení zde: http://www.petit-os.cz/altik_popis.php, <https://www.boardmakeronline.com/Login.aspx>, <https://www.alternativnikomunikace.cz/stranka-symwriter-29>

Grid 2 – software, který slouží přímo ke komunikaci uživatele pomocí počítače/tabletu s okolím. Sdělení se vyvíří pomocí mřížek s fotografiemi, obrázky, symboly, které pak může sdělit okolí hlasovým výstupem.

Picto-Selector – bezplatný nástroj pro vytváření vizuálních schémat pomocí rozsáhlé databáze piktoqramů, dostupný na: <https://www.pictoselector.eu/cs/>

E-kniha Obrázková řeč a my, autorka Monika Rejsková, dostupná zdarma, včetně sady kartiček k vytisknutí na: <https://www.autismus-a-my.cz/user/documents/upload/Zdarma%20ke%20sta%C5%B4en%C3%AD/obrazkova-rec-a-my-rejskova-monika.pdf>

[BEnen%C3%AD/obrazkova-rec-a-my-rejskova-monika.pdf](https://www.autismus-a-my.cz/user/documents/upload/Zdarma%20ke%20sta%C5%B4en%C3%AD/obrazkova-rec-a-my-rejskova-monika.pdf)

Ukázky komunikačních knih a tabulek:

<https://prosisu.blogspot.com/2012/05/komunika%C3%AD/komunika%C3%AD-kniha.html>, <http://www.rett-cz.com/rettuv-syndrom/vzdelavani-a-komunikace/pomucky-pro-vzdelavani-a-komunikaci/komunika%C3%AD-tabulka/>

Sada komunikačních kartiček k vytisknutí, cena 560,-: <https://www.autismus-a-my.cz/laminovane-vyukove-pomucky/komunika%C3%AD-karticky--obrazkova-rec--piktogramy/>

Komunikační kartičky pro děti s odlišným mateřským jazykem, než je čeština: <https://www.inkluzivniskola.cz/komunikace-s-ditetem>, <https://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/komunika%C3%AD-karty.pdf>

Ukázky Makatonu (video v angličtině):

<https://www.youtube.com/watch?v=Pid4PLNY0a0>,
<https://www.youtube.com/watch?v=t8NRBTTLU1A&t=300s>

Oddíl 6:

Základy alternativní komunikace (nejen pro děti se sluchovým p., mentálním p. a PAS)

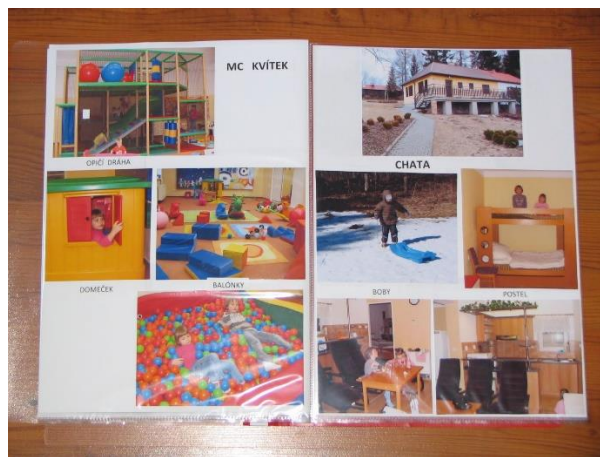
Zážitkový deník⁶²

Cíl: Motivace k navazování a rozvíjení komunikace, spojování skutečných předmětů a situací s fotografiemi, vyvolávání vzpomínek, podpora představivosti a paměti, rozvíjení slovní zásoby.

Potřebujeme: fotografie věcí a situací (nejlépe vyfocené, případně vystřižené z časopisu), které dítě ve školce má a prožívá, prázdný sešit nebo pořadač se složkami, laminovací folie, samolepící suchý zip, lepidlo, nůžky.

Postup:

Společně s dětmi vyfotíme a vytiskneme věci a situace, které mají rády (nebo případně i takové, které v nich vyvolávají i jiné emoce, obavy nebo přání a touhy). Každé z nich si pak vytvoří svůj vlastní zážitkový deník: do sešitu si nalepí fotografie oblíbených činností, vkládá je do složek pořadače anebo připevňuje do pořadače s pevnými foliemi pomocí nalepovacího suchého zipu. Ten je výhodný proto, že pak mohou děti jednotlivé fotografie přeskupovat a skládat do příběhů. Obrázky můžeme doplnit krátkým slovním komentářem. S výrobou dětem pomáháme.

63

⁶² Šarounová 2014, Mazánková 2018

⁶³ Zdroj obrázku: <http://www.rett-cz.com/rettuv-syndrom/vzdelavani-a-komunikace/pomucky-pro-vzdelavani-a-komunikaci/zazitkovy-denik/>

Oddíl 7:

Interkulturní výchova

Obsahová doporučení

Cílem interkulturní výchovy je v rámci heterogenního kolektivu třídy podpořit kladné vnímání odlišností, původu z různých kultur a prostředí. Zaměřujeme se na to, abychom učili děti poznávat a přijímat odlišnosti ne jako něco, co nás od sebe rozděluje, ale co spíše obohacuje společný základ „my“. Každé dítě je individuální, má odlišné předpoklady, možnosti a dovednosti, pochází z odlišného zázemí a má jinou životní zkušenost. Samozřejmostí inkluzivního vzdělávání by mělo být tyto jednotlivosti u dítěte podporovat a na jejich základě každé dítě rozvíjet.

Na vás jako pedagogy je předkládat dětem kulturní rozmanitost pozitivně, vycházet můžete z těchto zásad:

- Všechny děti se mohou zapojit do aktivit, úkolů a činností, nebrání jim v tom kulturně podmíněné odlišnosti vycházející z toho, z jakého prostředí pocházejí.
- Nepředpokládáme znalost „všeoobecně“ známých kulturních informací, protože některé děti je znát nemusí.
- Všechny kultury jsou si rovné a dynamicky odpovídají na měnící se potřeby a okolnosti.
- Česká kultura, která je součástí té evropské nebo euro-americké, je jen jednou z mnoha kultur a stejně jako ostatní je otevřena zkoumání a srovnávání (myšlenka kulturního relativismu).

- Zaměřujeme se na hodnoty, které mezi sebou kultury sdílí.
- Pokud zmiňujeme nebo zobrazujeme příslušníky jiné kultury nebo národnostní skupiny, přistupujeme k nim pozitivně a bez předsudků.
- U dětí podporujeme vzájemný respekt, naslouchání, oceňování druhých, kooperaci a schopnost vyjednávání.
- Od dětí nemůžeme vždy očekávat, že jsou experti na svou vlastní kulturu a že jsou ochotni nám o ní vyprávět. Pokud žijí dlouhodobě v jiné zemi, zpravidla ztrácí vztah ke své kulturní identitě. (Příkladem jsou tzv. banánové děti, druhá generace Vietnamců, kteří žijí v České republice. I když jejich vzhled odkazuje na vietnamský původ, jejich kulturní hodnoty odpovídají těm českým.)⁶⁴

Kompletní metodika Děti s odlišným mateřským jazykem v mateřských školách autorky Terezy Linhartové a Barbory Loukové Stralczyňské se zabývá přípravou na příchod takových dětí do školky, procesy adaptace a začlenění dítěte do kolektivu, komunikací s dítětem i rodiči a pomůckami pro jazykový rozvoj. Najdete v ní návrhy na konkrétní hry, aktivity, projekty a tipy z praxe, návrhy na individuální podporu dítěte i dotazníky týkající se inkluzivního a interkulturního přístupu v mateřské škole. Volně dostupná je zde: https://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/deti_s_omj_v_ms_metodika_0.pdf

⁶⁴ Inkluzivní škola.cz, Kulturně inkluzivní obsah učiva, 2014

Metodiku a pracovní listy k workshopu Kamarádíme se, jehož autorem je Integrační centrum Praha, prostřednictvím kterého se předškolní děti seznamují s pestrostí v dětském kolektivu i ve společnosti, můžete zdarma stáhnout zde: <https://www.inkluzivniskola.cz/kamaradime-se-multikulturni-workshop-v-ms>

Vzdělávací projekt pro starší předškolní děti Putování s Carly seznamuje na základě příběhu malého děvčátka děti s osudy uprchlíků a tématem migrace. Součástí je krátký animovaný film, ilustrovaná publikace a metodická příručka s návody na práci s filmem, hry a aktivity podporující toleranci. Informace o projektu, ilustrovaná publikace, metodika pro učitele i odkaz na film jsou volně dostupné zde: <https://www.inkluzivniskola.cz/zdroje-inspirace/putovani-s-carly>

Metodika zaměřující se na poskytování včasné péče dětem ze sociokulturně znevýhodněného prostředí, vytvořená Církevní mateřskou školou Pacov, je volně dostupná zde: http://www.cms-svc-pacov.cz/userfiles/file/Pro-grm%20pro%20d%C4%9Bti%20ze%20sociokulturn%C4%9B%20znev%C3%BDh_prost%C5%99ed%C3%AD.pdf

Pohádka a pracovní listy Červená Karulka slouží k seznámení s tradičním příběhem v evropském socio-kulturním prostředí, čteme pohádku, pracujeme s pracovními listy a ilustracemi. Volně dostupná metodika je zde: <https://www.inkluzivniskola.cz/pohadka-cervena-karulka>

Další užitečné odkazy a knihy:

Pohádky z různých koutů světa: <http://esperanto.wz.cz/drahotova/pohadky.pdf>

Návrh na měsíční IVP Měsíční program pro reedukaci na podporu rozvoje řeči. Pro MŠ: <https://www.inkluzivniskola.cz/individualni-vychovne-vzdelavaci-program>

Ivatts, Arthur, Karel Čada, Lenka Felcmanová, David Greger a Jana Straková. *Začleňování romských dětí předškolního věku: zvláštní zpráva o začleňování romských dětí do předškolního vzdělávání a péče: Česká republika*. Praha: [Nadace Open Society Fund], 2015. ISBN 978-80-87725-28-3

Jarkovská, Lucie, Kateřina Lišková, Jana Obrovská a Adéla Souralová. *Etnická rozmanitost ve škole: stejnost v různosti*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0792-4.

Burkovičová, Radmila a Jana Navrátilová. *Realizace multikulturní výchovy a vzdělávání v mateřské škole prostřednictvím etnické hudby*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7464-676-8.

Hrubá, Jitka. *Čeština pro děti cizinců: metodika výuky českého jazyka dětí z minoritních skupin*. Brno: MSD, 2004. ISBN 80-86633-15-2.

Oddíl 8:

Zapojení a spolupráce s rodiči

Obecná doporučení 1. část

Vzájemná spolupráce všech zúčastněných osob je nejdůležitějším předpokladem zdárného převedení inkluzivní myšlenky do praxe. Spolupráce s rodiči, kteří s dítětem už od narození tráví nejvíce času a znají ho nejlépe, je v procesu integrace/inkluzie dítěte podmínkou. Zapojení rodičů má také pozitivní vliv na rozvoj dětí, umožňuje učitelé je lépe poznat a také dopomáhá k udržení celkového pozitivního klimatu třídy a školky. V rámci inkluzivního přístupu je ideálem komunitní ráz spádové školy, kde se setkávají a navazují vztahy rodiče z okolí, což slouží k celkovému začleňování se do místní komunity lidí. Základním kritériem bezproblémové spolupráce s rodiči je navázání komunikace skrze předávání informací a její další udržování.⁶⁵

Partnerství s rodiči nevznikne samo od sebe, ale je potřeba ho systematicky vytvářet. Prvotní podnět musí vždy vzejít ze strany mateřské školy, která si už ve svém školním vzdělávacím plánu nastavuje základní pravidla pro úspěšnou spolupráci s rodiči, spoluúčasti rodičů se věnuje i RVP PV v části 7.7. Dítě stojí v centru zájmu a pozornosti obou stran – školky i rodičů. Mateřská škola funguje jako odborné doplnění rodiny, která je pro dítě základním a nejdůležitějším společenstvím. Jako učitelé byste proto měli společně hledat ty nejvhodnější výchovné a vzdělávací postupy společně s rodiči každého dítěte.⁶⁶

Co konkrétně podniknout k zapojení rodičů:⁶⁷

- Navažte vztahy už od samého začátku.

Uspořádejte úvodní setkání pro rodiče dětí, seznámte je s fungováním a chodem mateřské školy, se školním vzdělávacím plánem, jeho metodami a cíli. Nabídněte jim adaptační program, který můžou využít při prvních dnech a týdnech docházky do školky. Diskutujte o vzájemných očekáváních.

- Informujte o dění ve školce přehledně a efektivně.

Využívat můžete nástěnku v šatně, webové stránky, e-maily, SMS, sociální sítě, osobní setkávání. Informujte rodiče o aktivitách a plánovaných akcích, záměrech vzdělávacího programu, prezentujte tvory dětí, výsledky skupinových projektů apod. Prostřednictvím každodenní osobní komunikace při vyzvedávání dětí nebo také kontaktních sešitů (u starších dětí), do kterých si s rodiči můžete psát vzkazy, udržujte stálý kontakt.

- Umožněte rodičům vyjádřit svoje názory a reagujte na ně.

Do šatny třídy můžete umístit schránku důvěry, kam mají rodiče možnost dávat svoje připomínky a poznámky, jednou za týden schránku vybírejte a snažte se na podněty rodičů aktivně reagovat. Před každou plánovanou změnou zjišťujte názory rodičů pomocí anket a dotazníků. Použít je můžete taky ke zjištění, co by rodiče rádi ve školce změnili, zlepšili a co jim vyhovuje. Nechte rodiče navrhnout cíle

⁶⁵ Mazánková 2018, Syslová 2016

⁶⁶ Syslová 2016

⁶⁷ Syslová 2016, Krejčová a kol. 2015

výletů, témata projektů, tipy na zajímavé věci apod. Pokud rodiče vidí, že se vedení školky zabývá jejich problémy a snaží se je řešit, získávají větší důvěru a vytvářejí se důvěryhodné vzájemné vztahy a kvalitní spolupráce. To ovšem neznamená, že se musíte názory rodičů pokaždé řídit. Pokud kolektiv pedagogů zastává jiné názory, vyplatí se o tom s rodiči diskutovat a se svými stanovisky je seznamovat. Důležitá je spolupráce, nikoliv diktát jedné ze zúčastněných skupin.

- Nabízejte hromadné i individuální konzultační hodiny.

Pořádejte pravidelně hromadná setkávání všech rodičů a snažte se přitom vyjít vstříc jejich časovým možnostem. Umožněte rodičům si kdykoliv vyžádat konzultace s učitelkami nebo ředitelkou/ředitelem školky, můžete zprostředkovat poradenský servis i s dalšími odborníky.

- Umožněte rodičům spoluúčast na denním režimu.

Dejte rodičům najevo, že jsou ve školce vítáni, ale zároveň určete pravidla pro rozdělení rolí s učitelkami. Nechte je spolupodílet se na denním programu a účastnit se výletů. Rodiče mohou do školky chodit dětem předčítat nebo například představovat svoje zajímavá povolání a koníčky. Zapojit se mohou i prarodiče a další lidé z okolí dítěte.

- Naplánujte komunitní akce.

Uspořádejte tematické tvořivé dílny, besídky, jarmarky a další kulturní akce. Rodiče přizvěte ke spoluorganizaci, což vám jako učitelům může usnadnit práci, a navíc

ukázat rodičům, kteří mají někdy k vaší práci kritický postoj, jak náročná může práce s dětmi být. Rodiče navíc mohou přinášet nové zajímavé podněty.

- Nabízejte rodičům doplňující vzdělávání.

Pořádejte přednášky a besedy o výchově a vzdělávání předškolních dětí s odborníky z oboru.

Co může být překážkou a s čím musíme počítat:⁶⁸

- V praxi se můžeme setkat s rodiči, kteří jsou sdílní a otevření spolupráci, ale i s těmi, kteří o ni nemají zájem, jsou časově a pracovní vytížení apod.
- Musíme počítat s tím, že rodiny dětí pochází z různého kulturního prostředí, nemluví dobře česky, zastávají ve výchově dětí jiné hodnoty.
- Dnešní rodiny jsou různorodé – roste počet dětí z rodin, kde je jen jeden rodič a proměny současné rodiny se promítají i do vztahů se školou a možnostmi rodičů.
- Rodiče dětí si mohli v minulosti projít, anebo si stále ještě procházejí procesem smíření s diagnostikou speciálních vzdělávacích potřeb jejich dítěte, učí se žít s jeho postižením. Komunikaci pak může znesnadňovat snaha popírat, nevidět a neřešit problémy dítěte, což bývají projevy obranných reakcí.
- Velkou roli mohou hrát pozitivní nebo negativní zkušenosti rodičů s jejich vlastní docházkou do mateřské školy v minulosti.

⁶⁸ Mazánková 2018, Syslová 2016, Krejčová a kol. 2015

Oddíl 8:

Zapojení a spolupráce s rodiči

Obecná doporučení 2. část

Základní pravidla při komunikaci a budování vztahu s rodiči:⁶⁹

- Respektujeme úlohu rodičů jako nejvýznamnějších aktérů ve vývoji dítěte, kteří mají právo i povinnost dělat důležitá rozhodnutí týkající se jejich potomka. Neudílíme nevyžádané rady.
- Zachováváme důvěrnost, nesnažíme se na sílu zjišťovat o dítěti a jeho rodině víc, než potřebujeme pro účely výchovy a vzdělávání v mateřské škole. O záležitostech konkrétních dětí mluvíme jen s rodiči, kterých se to týká, a nikdy ne před ostatními.
- Každá rodina je odlišná a každou zajímá něco jiného. Snažíme se být flexibilní a tvořiví a nabízet co nejširší škálu činností a strategií k zapojení, aby si mohli vybrat a spolupracovat všichni. Volbu rodičů, kterých aktivit se účastní, a kterých ne, plně respektujeme.
- Zaměřujeme se na silné stránky rodiny a poskytujeme jí pozitivní zpětnou vazbu. Dáváme najevo, že si ceníme jejich spolupráce a zapojení.
- Počítáme s tím, že všechno nejde hned a partnerské vztahy budujeme postupně, průběžným stavěním na malých úspěších a nevzdáváme se.

⁶⁹ Krejčová a kol. 2015

Oddíl 8:

Zapojení a spolupráce s rodiči

Příklad dotazníku pro rodiče na prvním setkání s mateřskou školou

Vážení rodiče,

jsme rádi, že vaše dítě bude navštěvovat naši mateřskou školu. Věříme, že naše vzájemná spolupráce přispěje nejen k rozvoji jeho vzdělávání, ale také k tomu, že se vaše dítě i vy budete cítit v naší mateřské škole dobře.

Abychom získali informace o tom, jakým způsobem byste se chtěli do spolupráce s naší mateřskou školou zapojit, prosíme vás o vyplnění tohoto dotazníku.

Jméno a příjmení rodičů

Jméno dítěte

Označte prosím oblasti, v nichž byste se rádi do činnosti mateřské školy zapojili:

Účast na rodičovských schůzkách

Účast na akcích pro rodiče a děti pořádaných mateřskou školou

Spolupráce na akcích pro děti a rodiče, pořádaných mateřskou školou

Podíl na organizaci výletů, divadel aj.

Asistence pedagoga při práci s dětmi v průběhu školního dne

Organizace návštěvy dětí na vašem pracovišti (napíšte prosím, kde)

Beseda s dětmi o vaší práci ve škole (napíšte prosím, kde pracujete)

Beseda s dětmi o vašich koníčcích (napíšte prosím, jaké to jsou)

Vedení dílny pro děti (nebo pro rodiče) – napíšte prosím jaké

Vedení pravidelného kroužku pro děti (napíšte prosím jakého)

Drobné opravy

Sponzorská činnost (finance, věcné dary, propagační materiály)

Materiální výpomoc (jaké materiály můžete poskytnout?)

Jiné – prosím upřesněte

Nechci se na spolupráci nikterak podílet

Za vyplnění dotazníku děkujeme – prosím předejte ho své paní učitelce.

Podle vašeho určení vás budeme kontaktovat.⁷⁰

⁷⁰ Podle: Krejčová a kol. 2015, s. 171

Oddíl 8:

Zapojení a spolupráce s rodiči

Příklad ankety pro rodiče, která se týká zlepšování služeb, které školka nabízí⁷¹

Vážení rodiče,

abychom mohli co nejlépe a nejvhodněji pečovat o vaše dítě, prosíme o zodpovězení následujících otázek:

1. Vyhovuje vám současná provozní doba MŠ, která je 6.30 – 15.30?
Ano – Ne
2. Pokud ne, jakou provozní dobu byste uvítali?
3. Jste spokojeni s jídelníčkem v MŠ?
Ano – Ne
4. Vaše náměty na změnu jídelníčku:

5. Líbí se vám vzdělávací program MŠ?
Ano – Ne
6. Vaše náměty na další aktivity vzdělávacího programu MŠ.

Další užitečné odkazy:

Vícejazyčné informační materiály pro rodiče ke stažení, návody, jak pracovat s rodiči cizinci jsou volně dostupné zde:
<https://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/pro-rodice>,
<https://www.inkluzivniskola.cz/informace-pro-rodice-jazykove-verze>,
<https://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/jak-tedy-pracovat-s-rodici>

Dotazník pro rodiče, který se týká inkluzivního prostředí školy, součást metodiky, která je volně dostupná, s. 162-165:
https://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/deti_s_omj_v_ms_metodika_0.pdf

Příklad akce pro rodiče a děti, se zapojením interkulturního přístupu:
<https://www.dracek-skolka.cz/mezinarodni-detske-hry/>

Příklad prezentace na webových stránkách a inspirace na aktivity pro děti a rodiče v soukromé mateřské školce Sedmikráska:
<https://www.skolkasedmikraska.cz/spoluprace-a-akce-s-rodici>

Děkujeme za váš čas, prosíme vyplněné odevzdejte své paní učitelce

⁷¹ Podle: Syslová 2016, s. 51

Oddíl 9:

Použité zdroje při tvorbě pracovních listů

- BAZALOVÁ, Barbora. *Autismus v edukační praxi*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1195-2.
- BEYER, Jannik, Lone GAMMELTOFT a Miroslava JELÍNKOVÁ. *Autismus a hra: příprava herních aktivit pro děti s autismem*. Praha: Portál, 2006. Speciální pedagogika. ISBN 80-7367-157-3.
- DE CLERCQ, Hilde. *Mami, je to člověk, nebo zvíře?: myšlení dítěte s autismem*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. Speciální pedagogika. ISBN 978-80-7367-888-3.
- GUILLAUD, Michèle. *Relaxace v mateřské škole: program relaxačních činností a her na celý rok*. Vydání třetí. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0877-8.
- Inkluzivní škola. *Pedagogická práce s diverzitou*. 2014. (online) cit. 20.5.2019, dostupné na: <https://www.inkluzivniskola.cz/pedagogicka-prace-s-diverzitou/kulturne-inkluzivni-obsah>
- KEBLOVÁ, Alena. *Sluchové vnímání u zrakově postižených*. Praha: Septima, 1999. ISBN 80-7216-080-X.
- KEKOVÁ, Jitka. *Nadané děti v kontextu předškolního vzdělávání*. Olomouc, 2013. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Katedra primární a preprimární pedagogiky. Vedoucí práce: PhDr. Martina Fasnerová, Ph.D.
- KENDÍKOVÁ, Jitka. *Předškolák se speciálními vzdělávacími potřebami*. Praha: Raabe, 2016. Dobrá školka. ISBN 978-80-7496-271-4.
- KOCHOVÁ, Klára a Markéta SCHAEFEROVÁ. *Dítě s postižením zraku: rozvíjení základních dovedností od raného po školní věk*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0782-5.
- KREJČOVÁ, Věra, Jana KARGEROVÁ a Zora SYSLOVÁ. *Individualizace v mateřské škole*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0812-9.
- LAVER-BRADBURY, Cathy, Margaret THOMPSON a Anne WEEKS. *Šest kroků ke zvládnutí ADHD: manuál pro rodiče i učitele*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1035-1,
- MAZÁNKOVÁ, Martina. *Inkluze v mateřské škole: děti s PAS, ADHD a handicapem*. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1365-9.
- MICHALOVÁ, Zdeňka. *Předškolák s problémovým chováním: projevy, prevence a možnosti ovlivnění*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0182-3.
- NOVOTNÁ, Nikola. *Zkušenosti učitelů mateřské školy s edukací nadaného dítěte v předškolním věku*. Zlín, 2017. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, Ústav školní pedagogiky. Vedoucí práce: PhDr. Jana Doležalová, Ph.D.
- OPATŘILOVÁ, Dagmar a Zita NOVÁKOVÁ. *Raná podpora a intervence u dětí se zdravotním postižením*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. ISBN 978-80-210-5880-4.

PACHOLÍK, Viktor, Milena LIPNICKÁ, Eva MACHŮ, Alicja LEIX a Martina NEDĚLOVÁ. *Specifika edukace dětí se speciálními vzdělávacími potřebami v mateřských školách*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, 2015. ISBN 978-80-7454-566-5

SVOZIL, Břetislav a Vladimír FOIST. *Strategický management inkluzivní školy*. Brno: Liga lidských práv, 2016. ISBN 978-80-87414-29-3.

SYSLOVÁ, Zora. *Proměna mateřské školy v učící se organizaci*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-113-2.

ŠAROUNOVÁ, Jana. *Metody alternativní a augmentativní komunikace*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0716-0.

THOMPSON, Alison M. *Mé dítě má ADHD: jak s ním přežít*. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1316-1.s.

ŽÁČKOVÁ, Hana a Drahomíra JUCOVIČOVÁ. *Relaxace nejen pro děti s ADHD: máte neklidné, nesoustředěné dítě?* 4. vydání. Praha: D + H, 2008. ISBN 978-80-903869-8-3.